

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

СЛЮСАРЕВА Є. О.
*студентка, гр. ІС-91,
Сумський державний університет
(наук. керівник: к.і.н., доц. В. А. Нестеренко)*

АГРАРНЕ ПИТАННЯ В ПРОГРАМАХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921)

На початку ХХ століття у суспільстві виникла спроба вирішення соціального, національного, робітничого питань та питання демократичних свобод.

Аграрне питання в цьому ряду посідає особливе місце, бо воно було надзвичайно складним у вирішенні. Його складність полягала у проблемах із соціально-економічним розвитком села у зазначений період. Вирішення цього питання надзвичайно ускладнила Перша світова війна, що мала негативний вплив на сільське господарство, що виявилось у нестачі сировини, мінеральних добрив, реманенту, а найголовніше-працевдатного населення. Руйнування й без того слабкої матеріально-технічної бази сільського господарства, зменшення кількості робочої сили призвели до скорочення посівних площ, зниження врожайності сільськогосподарських культур та загострення продовольчої кризи, яку намагались вирішити запровадженням хлібної розверстки.

Кожна українська політична партія вважала справу поліпшення становища селянства одним із найголовніших завдань. З'ясування позицій кожної з партій щодо шляхів і

методів досягнення цієї мети має важливе значення для характеристики домінуючих під час революції концепцій аграрного розвитку тогочасної української держави.

У програмі Української соціал-демократичної робітничої партії говорилося, що приватна власність на засоби продукції, будучи раніше засобом забезпечення виробнику права на його виріб, тепер зробилася засобом експлуатації селян і дрібних торгівців і робить продукт робітників власністю непрацюючих капіталістів і великих землевласників. Тільки перетворення приватної власності на землю на власність громадську і перероблення товарної продукції на соціалістичну, що ведеться самим громадянством для себе, може довести до найвищого добробуту і цілковитого гармонічного розвитку.

У сфері сільського господарства партія вимагала:

- 1) передачі всіх земель – казенних, удільних, кабінетських, монастирських, церковних і великих приватних землевласників крайовим автономним одиницям;
- 2) знищення всіх пережитків кріпацтва в аграрних відносинах;
- 3) знищення законів, які обмежують право селян вільно розпоряджатися своєю землею; права розподілу громадської землі, права виділу;
- 4) обов'язкового державного перемержування земель;
- 5) заведення судів, які мали б право понижати непомірну орендну плату і нищити всі договори підневільного характеру [1, с. 112].

Українська партія соціалістів-революціонерів, «приєднуючись до всіх постанов Інтернаціоналу і до домагань соціалістичних партій усього світу», пристосовує їх до конкретних форм життя українського робітництва і

трудового селянства. У своїй аграрній програмі партія вимагала «негайного переведення соціалізації землі» на таких підставах: право приватної власності на землю скасовується назавжди і земля виключається з товарообміну; всі землі на Україні (Український земельний фонд) переходять без викупу в користування всього трудового народу, який порядкує ними через сільські громади, волосні, повітові, крайові та Всеукраїнський земельні комітети, обрані трудовим народом на основі загального, рівного, прямого і таємного виборчого права; землею користується тільки той, хто сам або в товаристві обробляє її власною працею на основі урівнюючого принципу, як шлях до проведення цього принципу встановлюється норма не менша за споживчу і не більша за трудову [1, с. 113].

Традиційні соціалістичні вимоги (знищення експлуатації і передачі землі та засобів виробництва у загальнонародну власність) ставила і Українська партія соціалістів-федералістів.

Українська народна партія визнавала, що «український народ, який складається переважно з селянства, може тільки використовувати природні багатства своїх земель, стати багатим і сильним та зрівнятися з іншими культурними народами світу, коли забезпечить собі незалежне державно-національне життя». Основою добробуту Української держави визнавалось середнє і дрібне хліборобське господарство, продуктивність якого спирається на середню і дрібну земельну власність. Тому УНП буде охороняти дрібну і середню земельну власність, домагатися скасування

великої земельної власності, домагатися, щоб право купівлі землі було обмежене 25 десятинами [2, с. 41 – 42].

Ідею націоналізації землі відстоювала Українська партія самостійників-соціалістів. У своїй аграрній програмі Українська федеративно-демократична партія визнавала, що «українське хліборобство одвічно було індивідуальним», тому вважала, що землероби мають отримати землю у власність, а також мають бути скасовані всі обмеження у праві користування землеробами своїх ділянками. Щоб унеможливити скупку ділянок, треба ввести прогресивний податок на землеволодіння площею понад 50 десятин. На думку партії, передчасна соціалізація і націоналізація землі призведе до насадження колективізму зверху, що викличе державну опіку і бюрократизм, який глибоко противний душі українського народу [3, с. 88].

Таким чином, вагу вирішення аграрного питання для українського суспільства розуміли всі без виключення представники національного руху. Проте більшість їх програмових засад відзначалася відверто агітаційно-пропагандистським характером, адже постійні внутрішньопартійні дискусії ставали на заваді формулюванню єдиного бачення найбільш перспективних шляхів розв'язання аграрної проблеми в українському суспільстві.

---

1. Донченко С. Аграрне питання в програмних документах політичних партій в Україні (початок ХХ століття). С.115. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/724/690> (дата звернення: 05.05.2023)

2. Програма Української народної партії / Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: програмні документи перших українських політичних партій // Упоряд. В. С. Журавський. Київ: Наук.-інформ. підприємство «Пошук», 1992. 96 с.

3. Програма Української федеративно-демократичної партії / Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст.: Програмні документи перших українських політичних партій // упоряд. В. С. Журавський. Київ: Наук.-інформ. підприємство «Пошук», 1992. 96 с.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.